

<https://doi.org/10.15407/sofs2025.03.024>
УДК 502.17:338.439.053(477)

В.А. ВЕРГУНОВ, доктор сільськогосподарських наук,
доктор історичних наук, академік НААН, директор
Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України
вул. Героїв Оборони, 10, м. Київ, 03127, Україна
e-mail: dnsbgb_uaan@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5476-4845>

Т.П. ГАЛУШКІНА, доктор економічних наук,
головний науковий співробітник
Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН
вул. Героїв Оборони, 10, м. Київ, 03127, Україна
e-mail: work_tp@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0694-0090>

«ЗЕЛЕНИЙ» ІМПЕРАТИВ ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЛЕРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена інноваційній проблемі сучасності — відновленню землересурсного потенціалу України у форматі розбудови державної екологічної стратегії та її новітньої доктрини крізь призму вимог глобального «зеленого» курсу та прагнення України долучитися до європейського альянсу. Актуальність проблеми дослідження зумовлена необхідністю узгодження процесу відновлення природоресурсного капіталу України з пріоритетами світового кліматичного та «зеленого» порядку денного; визначення якісно нової парадигми розбудови державної екологічної політики України на засадах європейської ідеології «зеленого переходу» і низьковуглецевого розвитку та врахування техногенно-мілітарного впливу російської збройної агресії на стан і якість земельних ресурсів; формуван-

Цитування: Вергунов В.А., Галушкіна Т.П. «Зелений» імператив відновлення землересурсного потенціалу продовольчої безпеки України. *Наука та наукознавство*. 2025. № 3 (129). С. 24—45. <https://doi.org/10.15407/sofs2025.03.024>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ня інноваційних сценаріїв «зеленої» реконструкції задля забезпечення докорінної модернізації України як майбутнього члена ЄС. Розкрито сутність траєкторії екологічного відновлення землересурсного потенціалу України, порушеного внаслідок техногенно-мілітарного впливу російської збройної агресії, в контексті стратегічних напрямів Плану повоєнної відбудови України за європейським «зеленим» сценарієм. Показано значущість природоресурсної складової, передусім сільськогосподарських земель, як стратегічного чинника забезпечення національної продовольчої безпеки. Представлено візію екологічного відновлення агрокапіталу на засадах європейського «зеленого» сценарію. Вона ґрунтується на принципах екосистемного оцінювання, екологічної репарації та повної компенсації збитків, завданих Україні внаслідок техногенно-мілітарного впливу збройної агресії РФ, а також на кращих інноваційних практиках «зеленої» модернізації з використанням загальновизнаних у міжнародній практиці «зелених» інструментів, зокрема процедури реструктуризації зовнішніх боргів в обмін на природоохоронні активи. Надано пропозиції щодо механізмів втілення сценарію відновлення землересурсного потенціалу як основи забезпечення національної продовольчої безпеки України у повоєнний період шляхом змін у національній екологічній політиці України у бік адаптації до європейських вимог та орієнтації на розбудову державної ідеології сучасного суспільного розвитку та національної безпеки на засадах «зеленого» та «цифрового» переходу.

Ключові слова: продовольча безпека, еколого-ресурсна доктрина, землересурсний потенціал, техногенно-мілітарний вплив, екоцид, екологічне відновлення, «зелений» перехід, новітні інструменти «зеленої» модернізації.

Вступ. Актуальність проблеми зумовлена насамперед фактором війни та наслідками збройної агресії РФ, що потребує рішучих дій з відновлення природного капіталу, особливо родючих земель як ключового чинника забезпечення національної продовольчої безпеки України. У Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2030 року вказано на наявність критично великої кількості земель сільськогосподарського призначення, потенційно небезпечних унаслідок замінування або хімічно забруднених важкими металами, частка яких у загальному земельному фонді України, за оцінкою експертів Світового банку, сягає понад 30 %¹. Третина продуктивних земель сільськогосподарського призначення в Україні непридатна для використання внаслідок механічної руйнації, втрати гумусу та поживних речовин, забруднення залишками боєприпасів, радіонуклідами, пестицидами, важкими металами на тлі вітрової та водної ерозії, що свідчить про знищення особливо цінних ґрунтів у зонах бойових дій. До цього додається проблема повного розмінування, яка теж, на жаль, надалі негативно впливатиме на екологічні параметри ґрунтів.

¹ Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-p#Text> (дата звернення: 10.06.2025).

Невиправної шкоди завдано унікальним землям під органічним виробництвом, які, до того ж, зосереджені в зонах тимчасової окупації. У зв'язку з підривом Каховської ГЕС, що є найбільшою техногенною катастрофою в Європі в останні десятиріччя, втрачено 10 тис. сільськогосподарських земель після затоплення правобережжя Херсонщини, а на лівобережжі ця площа в декілька разів більша. Внаслідок збройної агресії РФ виявилися непридатними до використання 2,2 млн га ріллі в 11 областях України (без урахування окупованих територій), що становить 6,6 % (33,2 млн га) загальної площі ріллі в Україні. В просторовому вимірі найбільших втрат ріллі зазнала Херсонська область — 1,8 млн га².

До війни частка орних земель складала понад 50 % загальної їх площі, що свідчить про масштабний та унікальний землересурсний потенціал України з точки зору забезпечення продовольчої безпеки. Станом на початок 2023 р. прямі втрати активів у агросекторі становили 8,7 млрд дол., непрямі — 31 млрд дол.; посівна площа скоротилася на 20,7 % порівняно з довоєнним періодом³. За попередньою оцінкою звіту Рахункової палати, станом на 01.04.2023 р. втрати земельного фонду в економічному еквіваленті склали 875 889,1 млн грн, що свідчить про потенційні продовольчі і екологічні ризики⁴.

Актуальність зазначеної вище проблеми зумовлена необхідністю узгодження процесу відновлення природоресурсного капіталу України (на прикладі земельних ресурсів) з пріоритетами світового кліматичного та зеленого порядку денного та питаннями захисту довкілля; визначення якісно нової парадигми розбудови державної екологічної політики України на засадах європейської ідеології «зеленого переходу» та низьковуглецевого розвитку в повоєнний період та врахування техногенного впливу збройної агресії РФ на стан і якість земельних ресурсів; формування інноваційних сценаріїв «зеленої» реконструкції задля забезпечення докорінної модернізації України як майбутнього члена європейського альянсу [1].

Наукова новизна авторських постулатів полягає у формуванні цілісного концептуально-прикладного бачення щодо забезпечення екологічного відновлення агропотенціалу як стратегічного ресурсу національної продовольчої безпеки України в реаліях поточного (воєнного

² Стратегія продовольчої безпеки...

³ Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій України на період до 2030 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 р. № 1163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.06.2025).

⁴ Звіт ... Рахункової палати від 25.07.2023 р. № 15-2. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2023/15-2_2023/Zvit_15-2_2023.pdf (дата звернення: 13.06.2025).

та повоєнного) часу. Враховуючи масштаб екоциду внаслідок техногенно-мілітарного впливу збройної агресії РФ у країні, що входить до числа лідерів світового продовольчого ринку, а також вимоги Спільної аграрної політики ЄС, впровадження системних модернізаційних заходів та інструментів екологічної компенсації завданих втрат можна розглядати як унікальний досвід державного підходу та управлінських новацій до майбутнього відродження землересурсного потенціалу країни, який не має жодного світового аналогу ані за масштабами руйнувань, ані за складністю стратегічних викликів. Зазначене вище зумовлює нагальну потребу в усуненні наслідків збройної агресії РФ та запровадженні комплексу рішучих заходів із відновлення природного капіталу, передусім родючих земель, задля забезпечення на належному рівні національної продовольчої безпеки України.

Однак актуальність проблеми відновлення землересурсного потенціалу продовольчої безпеки за європейським «зеленим» сценарієм зумовлена не лише появою нових загроз для навколишнього середовища і суспільства України, пов'язаних із впливом і наслідками збройної агресії РФ, а й статусом України як майбутнього члена ЄС. Перебіг останніх подій на політичній арені потребує рішучих дій, спрямованих на загальну реконструкцію державних інституцій та моделі управління і захисту довкілля на європейських засадах «зеленого курсу», а також посилення еколого-ресурсної складової національної продовольчої безпеки в напрямі забезпечення кліматичної нейтральності України та у форматі «зеленого» відновлення природного капіталу (передусім родючих земель).

Аналіз досліджень і публікацій. Достатнім аргументом вагомості цієї наукової тематики слугують результати попередніх досліджень, які піднімають проблему «землецентризму» та спрямовані на формування теоретичних основ аграрної політики країни та її землересурсного потенціалу. Найбільш вагомими є праці відомих українських учених [2—12], як-то П. Гайдуцький (2005), П. Саблук (2005), І. Кириленко (2005), В. Вергунов (2006), М. Хвесик (2006), О. Шпикуляк (2009), Ю. Лупенко (2012), М. Кропивко (2020), Я. Гадзало, Ю. Лузан (2020), А. Гриценко (2023). Дуже доречно ключова теза міститься в публікації Я. Гадзало, Ю. Лузан (2020 р.), яка синтезує ці наукові праці та вказує на необхідність розглядати державну аграрну політику «як базову і невід'ємну складову державної управлінської діяльності» [2, с. 11].

Стосовно пріоритетності проблеми «землецентризму» особливо вагомим, на наш погляд, є визначення поняття «аграрний устрій» як «установленого суспільного порядку використання земель сільськогосподарського призначення та системи організації сільськогосподарської діяльності, які на певному етапі розвитку суспільства визначають спосіб сільськогосподарського виробництва як єдність продуктивних сил і

суспільно-виробничих відносин на селі» [3, с. 7]. Надалі запропоновано «виділяти землецентризм серед головних контурів формування візії державної агрополітики» [4, с. 59]. Цей підхід узгоджується з позицією щодо вагомості землересурсного потенціалу України як ключового стратегічного чинника національної продовольчої безпеки в форматі відбудови України за Європейським зеленим сценарієм [1]. Сучасні реалії та кардинальні зміни в житті України як суверенної та незалежної держави в умовах воєнної загрози з боку РФ з усією очевидністю засвідчили нагальність тяжіння до європейських ціннісних орієнтирів та переосмислення феномену моделі «зеленого» зростання, спроможність якої доведена досвідом ЄС [13].

Можна констатувати, що впродовж останніх 15 років проблема «зеленого» переходу активно розглядається переважно в площині міжнародних ініціатив. Сьогодні головним носієм цієї ідеології залишається ЮНЕП ООН (Програма ООН з навколишнього середовища). Уряди країн, прагнучи досягти Цілей сталого розвитку ООН та формуючи довгострокові інноваційні стратегії розвитку, стикаються з проблемою переходу до моделі «зеленої» економіки, яка в загальновизнаному понятійному форматі трактується як низьковуглецева й ресурсоефективна і така, що забезпечує тривале економічне зростання та гарантує ефективні соціальні параметри життєзабезпечення.

Можна стверджувати, що Україна ще напередодні збройної агресії РФ почала активно рухатися в напрямі «зеленого» переходу, хоча і за відсутності основного нормативного документа, де було б визначено доктринальні положення забезпечення «зеленого» зростання в секторальному і просторовому вимірі за аналогією з європейською практикою. Про досягнутий прогрес у цьому напрямі свідчать результати діалогу високого рівня між Україною та ЄС, який відбувся восени 2021 р. і продемонстрував спільну зацікавленість у приєднанні України до реалізації європейського «зеленого» курсу (*European Green Deal*) як нагальної умови її членства в ЄС з подальшим розробленням і презентацією на міжнародному рівні Плану повоєнної відбудови України та відновлення її природного капіталу. У ході діалогу було досягнуто масштабних домовленостей щодо моделі «зеленого» фінансування в Україні та реалізації політики декарбонізації до 2030 р. Попри війну, Україна задекларувала ключові постулати «зеленого» переходу, однак вони ще далекі від практичної реалізації.

Новизна дослідження. З проголошенням ЮНЕП ООН Глобального нового «зеленого» курсу, в Україні також почала формуватися науково-експертна та управлінська платформа сприяння розвитку «зеленої» економіки як сучасна доктрина державотворення у відповідь на глобальні екологічні виклики, що супроводжувалося публікацією низки

перших тематичних монографічних [14—16] та інформаційних видань⁵, присвячених проблемі «зеленого» зростання в просторовому та секторальному вимірах. У 2013 р. Міністерством економічного розвитку та торгівлі України спільно з Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України розроблено проєкт Плану заходів України на виконання рішень і рекомендацій Конференції ООН з питань сталого розвитку «Ріо+20», де окремим завданням було розроблення Концепції державної політики розвитку «зеленої» економіки, яка, на жаль, так і залишилася проєктним документом державного рівня.

Результати інноваційних наукових досліджень щодо забезпечення «зеленого» зростання національної економіки у форматі міжнародної взаємодії за фінансової підтримки Європейського офісу ЮНЕП покладені в основу проєктів національних і регіональних документів і використані в 2012 р. на урядовому рівні для підготовки Національної доповіді України до Саміту «Ріо+20». За оцінкою Європейського офісу ЮНЕП, регіональну та національну ініціативу щодо запровадження принципів «глобального зеленого курсу» у модель суспільного розвитку України, яка є другою за величиною країною в Європі та стратегічним партнером ЮНЕП ООН з розвитку «зеленої» економіки, визнано інноваційною не лише на теренах України, а й на пострадянському просторі. Цей постулат підтверджується Постановою НАН України № 114 від 30.05.2012 р. про доцільність проведення наукових розробок у цьому напрямі та початком державного фінансування (з 2013 р.) інноваційних фундаментальних досліджень, які, за словами Президента НАН України Б.Є. Патона, сприятимуть «розв'язанню гострої для України проблеми запровадження принципів “глобального зеленого курсу” в модель економічного розвитку України» [17, с. 4]. Зважаючи на можливості створення наукового підґрунтя для виконання прикладних наукових досліджень, орієнтованих на забезпечення технологічного розвитку національної економіки та аграрної сфери як її базису, виникає нагальна потреба у подальшому впровадженні більш сучасних інноваційних підходів і рішень, спрямованих на досягнення макроекономічної та екологічної стабілізації і конкурентних переваг у міжнародному, національному та регіональному вимірах у реаліях поточного (воєнного та повоєнного) часу. Основні наукові постулати авторів з цього питання відображено в низці тематичних публікацій [1, 5, 13, 14, 16, 18].

Це дає змогу констатувати, що, враховуючи результати попередніх інноваційних досліджень, подальше завдання полягає в узагальненні

⁵ Мусіна Л.А., Кваша Т.К. Доповідь про зелену трансформацію в Україні на основі показників зеленого зростання OECD. EaP GREEN, 2017. 59 с. URL: http://www.uin-tei.kiev.ua/sites/default/files/greentransformation_ua_web.pdf (дата звернення: 16.06.2025).

наявного наукового доробку та формуванні комплексного науково-обґрунтованого бачення шляхів усунення наслідків техногенного впливу збройної агресії РФ у контексті відновлення агроресурсного потенціалу України на засадах європейської ідеології «зеленого» переходу та низьковуглецевого розвитку. Результатом досліджень стануть рекомендації для органів державної влади щодо проекту Концепції природоресурсної доктрини продовольчої безпеки України з урахуванням вимог євроінтеграції та довгострокових національних пріоритетів; розробка дорожньої карти для територіальних громад щодо взаємодії та впровадження інноваційних інструментів і рішень стосовно «зеленої» модернізації агросфери, формування інноваційних сценаріїв фінансового забезпечення її повоєнної реконструкції задля усунення техногенно-мілітарних і кліматичних загроз у просторовому та секторальному вимірі.

Мета статті — розкрити сутність траєкторії екологічного відновлення землересурсного потенціалу агросфери України, порушеного внаслідок техногенного впливу військової агресії РФ, у контексті стратегічних напрямів Плану повоєнної відбудови України за європейським «зеленим» сценарієм.

Методи дослідження. Автори застосовували комплекс загальних і спеціальних методів наукового пізнання (аналітичний, монографічний,

Таблиця 1. Структура шкоди, завданої землям сільхозпризначення внаслідок збройної агресії РФ, станом на 01.04.2023 р., %

Показник	Значення
Відновлення меліоративних систем	1,4
Рекультивация земель	0,001
Збитки в результаті пожеж / вибухів	28,3
Витрати на поліпшення якості земель	12,4
Збитки від знищення плодово-ягідних і багаторічних насаджень	0,2
Вартість зруйнованих виробничих та інших будівель	1,5
Неодержані доходи	55,6
Інші збитки	0,6
Разом	100,0

Джерело: складено за даними Звіту про результати аналізу поточного стану щодо оцінки соціально-економічних втрат у сфері сільського господарства, затвердженого Рішенням Рахункової палати від 25.07.2023 р. № 15-2. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2023/15-2_2023/Zvit_15-2_2023.pdf (дата звернення: 10.06.2025).

узагальнень, абстрактно-логічний, економіко-статистичний; метод порівняльного аналізу, сценарного моделювання).

Інформаційну базу дослідження складають європейські та національні джерела, поточні офіційні документи та звіти, методичні рекомендації наукових установ, наукові публікації, результати власних наукових досліджень авторів.

Викладення основного матеріалу. У згаданий вище Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2030 року наголошено на необхідності забезпечення екологічно орієнтованого розвитку агропромислового комплексу та продовольчої безпеки. Це потребує запровадження поточного моніторингу забруднення та оцінки ефективності інструментів екологічної реабілітації родючих ґрунтів, що є одним із базових питань забезпечення продовольчих потреб суспільства. Як зазначають фахівці, на сьогодні бракує використання саме міжнародного досвіду усунення та мінімізації екологічних збитків унаслідок техногенного впливу військової агресії. В деяких країнах (США, Канада, Німеччина) існують та ефективно діють державні програми з реабілітації забруднених земель військових полігонів [19]. Подібний інноваційний досвід є дуже цінним і для України, де, на думку авторів, існує необхідність розроблення Національного плану повоєнного відновлення земель сільськогосподарського призначення, яким завдано значної шкоди, попередню структуру якої наведено в табл. 1. Як свідчать дані, в основному це збитки від втрати неодержаних доходів. У процесі відновлення земель і ґрунтів можна передбачити іншу структурну схему — з превалюванням витрат на розмінування, відновлення меліоративних систем, рекультивуацію земель тощо.

Отже, сучасний стан земель сільськогосподарського призначення в Україні потребує забезпечення належного рівня екологічної безпеки землекористування. Імператив екологічної безпеки передбачає дотримання балансу між інтенсивністю ґрунторуйнівних процесів та інтенсивністю ґрунтоутворення і ґрунтовідтворення, що в підсумку забезпечує збереження споживчої корисності сільськогосподарських земель як основного засобу виробництва в сільському господарстві [1, 5]. Враховуючи надзвичайну цінність землі як природного ресурсу і необхідність відновлення та відтворення її природних властивостей, слід відзначити, що проблема екологозбалансованого використання сільськогосподарських земель залишається не лише не вирішеною, а й дедалі загострюється в результаті військової агресії РФ.

Це потребує системного поглиблення наукових досліджень у форматі розроблення Національного плану повоєнного відновлення України (передусім у частині відтворення земель сільськогосподарського призначення) з його подальшим узгодженням з пріоритетами світового

кліматичного та «зеленого» порядку денного задля досягнення трансформаційних зрушень України як майбутнього члена європейського альянсу. Постулати поступового узгодження державної аграрної політики із «зеленим» курсом ЄС задекларовано ще напередодні війни у Національній економічній стратегії на період до 2030 р. (напрям 9, стратегічна ціль 1, п. 10), де визначено «потребу в удосконаленні державної політики в галузі управління та охорони довкілля, природокористування, адаптації до змін клімату та переходу до принципів “зеленої економіки”»⁶, що передбачає, перш за все, посилення екологічної складової. Однак у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку індикаторів продовольчої безпеки екологічний ракурс не акцентовано, що потребує якісного доопрацювання та доповнення цього правового регламенту.

Тому цілком логічною є *гіпотеза дослідження*, яка ґрунтується на припущенні, що забезпечення продовольчої безпеки та відновлення природоресурсного капіталу в просторовому вимірі реалізується шляхом докорінних змін в екологічній та земельній політиці України, адаптованої до європейських вимог та орієнтованої на розбудову державної ідеології сучасного суспільного розвитку на засадах «зеленого» та «цифрового» переходу; а *головна ідея дослідження* базується на міжнародному і національному експертному баченні та аналізі інституційних передумов формування національної стратегії повоєнного відновлення природоресурсного потенціалу України на принципах європейського «зеленого» курсу (з наголосом на агросферу).

Ці постулати підтверджуються міжнародними деклараціями. В Комюніке Європейської комісії «До більш стійкої, конкурентоспроможної та сталої Європи»⁷ зазначено, що повоєнна реконструкція України має відповідати європейському «зеленому» та «цифровому» порядку денному, а механізм підтримки має гарантувати, що інвестиції будуть приведені у відповідність до кліматичних та екологічних політик і стандартів ЄС. В останніх наголошено, що економіка має бути «зеленою», тобто ресурсоефективною, низьковуглецевою та енергоощадною, повинна бути побудована на моделі ефективного і більш чистого виробництва, збалансованого споживання, а також на принципах інноваційності, сталості,

⁶ Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.06.2025).

⁷ Towards a more resilient, competitive and sustainable Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, The European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. European Commission, Brussels, 27.09.2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52023DC0558> (дата звернення: 13.06.2025).

Таблиця 2. Порівняння екологічних цілей та індикаторів Спільної аграрної політики ЄС з форматом Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 р.

Назва документа	Екологічні цілі	Кількість екологічних індикаторів
Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2027 р.	Ціль 5. Кліматично орієнтоване сільське господарство: пом'якшення змін клімату та адаптація до них	2
Спільна аграрна політика ЄС	Ціль 5. Дії щодо зміни клімату	7
	Ціль 6. Турбота про довкілля	10
	Ціль 7. Збереження ландшафтів та біорізноманіття	7

Джерело: складено авторами за даними: Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій України на період до 2030 р., схвалена розпорядженням КМУ від 15.11.2024 р. № 1163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.06.2025); Попова О. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій України до 2030 року (перший публічний варіант проекту): відповідність вимогам САП ЄС. *Економіка України*. 2024. № 67 (6 (751)). С. 49—70. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.06.049>

колективної відповідальності, що сприятиме досягненню економічної спроможності країни, покращанню рівня національної безпеки та якості суспільних потреб. Слід підкреслити, що екологічна та природоресурсна складова продовольчої безпеки має пріоритетне значення для забезпечення кліматичної нейтральності та відбудови України, зокрема її агросфери, на платформі активізації впровадження *інноваційних системних заходів та інструментів «зеленої» економіки*, як-то «зелене» фінансування, обмін зовнішніх боргів на природоохоронні активи, схеми торгівлі викидами, поступове скасування вуглецевих субсидій. Деякі питання в цьому переліку будуть вирішені в межах Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 р. (далі — Стратегія)⁸, розроблення та імплементація якої контролює Єврокомісія. Стратегія відповідає вимогам Спільної аграрної політики ЄС (далі — САП ЄС).

⁸ Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій України на період до 2030 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 р. № 1163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.06.2025).

Це перший крок до узгодження державного документа такого рівня з європейським форматом, але його зміст свідчить про дуже низький рівень сприйняття в Україні вагомості екологічних проблем, подекуди їх ігнорування або оцінки як таких, що «не на часі» [20]. Наприклад, Стратегія містить одну екологічну ціль і два екологічних індикатора, а регламент САП ЄС — три екологічні цілі та 24 екологічних індикатора (табл. 2). Але в Стратегії чітко заявлено, що «Україна дотримується цілей ЄС щодо зниження впливу продовольчої системи на навколишнє середовище та клімат», проте більше уваги приділено економічним і комерційним питанням стосовно землі як товару без урахування наявних і потенційних екологічних ризиків. Про ігнорування екологічного формату свідчить і Операційний план заходів із реалізації Стратегії. Така ситуація значно послаблює можливості отримання подальшої фінансової допомоги в межах програми *Ukraine Facility* на відновлення агро-сфери та забезпечення її спроможності.

Що стосується землересурсного формату, то з-поміж семи національних цілей із земельними ресурсами пов'язані лише дві: стратегічна ціль 4 — Ефективне використання земель, їх розмінування, проведення земель-

Таблиця 3. Цілі та індикатори Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 р. (землересурсний аспект), %

Назва індикатора	Базове значення (рік)	2025	2026	2027	2030
<i>Ціль 4.</i> Частка повернутих в обробіток із загальної площі земель (станом на травень—червень 2024 р.)		2,9	5,5	17,4	
Частка сільськогосподарських земель в обігу	0,6(2024)	0,64	0,69—0,76	0,9	1,0
<i>Ціль 5.</i> Частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом у загальній площі сільгоспугідь	0,6(2022)	0,6—0,65	0,6—0,7	0,6	3,0
Обсяг використаних або перероблених відходів сільського господарства	23(2020)	41,5	45,2	60	

Джерело: складено авторами за даними: Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 р., схвалена розпорядженням КМУ від 15.11.2024 р. № 1163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.06.2025).

ної реформи; стратегічна ціль 5 — Кліматично орієнтоване сільське господарство: пом'якшення зміни клімату та адаптація до них (табл. 3).

Аналіз Стратегії вказує на існування розбіжностей між цілями та відповідними їм завданнями. Ціль 4 передусім спрямована на проведення земельної реформи (завдання 1), а лише потім (завдання 2) — на сприяння сталому розвитку та ефективному використанню ґрунту (без наголосу на необхідність розмінування та екологічної реабілітації сільськогосподарських земель), але з акцентом на зниження залежності від хімікатів на основі мінімальних екологічних вимог, що входить у принципове протиріччя з природоохоронним законодавством, яке регламентує обов'язкові екологічні умови незалежно від методів ведення сільського господарства, структур фермерських господарств. На наш погляд, було б дуже доречно врахувати ці зауваження в подальших доопрацюваннях ресурсного формату Стратегії.

Реалізація стратегічної мети України — повномасштабної повоєнної відбудови та наближення до ЄС — можлива лише за умови дотримання міжнародних екологічних вимог, гармонізації у сфері правового регулювання охорони довкілля, курсу на «зелене» зростання та екологічну безпеку. Передумовами прискорення цього процесу, на думку експертів, є глобальні виклики та міжнародні ініціативи із запровадження європейського «зеленого» курсу, які останніми роками стали дедалі відчутнішим імпульсом для орієнтації державної політики України в напрямі «зеленого» переходу задля забезпечення її кліматичної нейтральності та повоєнного відновлення^{9, 10}.

Враховуючи реалії воєнного стану, саме на цих засадах потребує нагального розроблення державний План повоєнного відновлення та екологічної реабілітації землересурсного потенціалу України внаслідок техногенного впливу збройної агресії РФ. Відсутність системного підходу до узагальненого стратегічного бачення вагомості екологічної та природоресурсної складової доктрини продовольчої безпеки (в контексті належного відновлення землересурсного потенціалу) з урахуванням інноваційних наукових підходів, інструментів і технічних рішень щодо «зеленої» модернізації агросфери свідчить про актуальність і своєчас-

⁹ Зелена відбудова — необхідність України на шляху до зеленої та кліматично нейтральної економіки. Київ: Громадська організація ДІКСІ ГРУП, 2022. URL: <https://dixigroup.org/zelena-vidbudova-neobhidnist-ukrayini-na-shlyahu-do-zelenoyi-ta-klimatichno-nejtralnoyi-ekonomiki/> (дата звернення: 10.06.2025).

¹⁰ Зелене повоєнне відновлення України: візія та моделі. Аналітична записка. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», 2022. URL: https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/08/green_recovery.pdf (дата звернення: 05.06.2025).

ність розроблення цього інноваційного документа з узгодженням його амбітних цілей з пріоритетами світового кліматичного та «зеленого» порядку денного. Доповнює авторське бачення компетентна думка про те, що «потребують науково-методичного супроводу роботи з оцінювання впливу військових дій на ґрунтові ресурси, агровиробничу діяльність та стан довкілля України, ліквідації наслідків збройної агресії, які становлять загрозу продовольчій, екологічній та біологічній безпеці країни» [21, с. 26].

Це передбачає необхідність виконання низки завдань:

- узагальнення міжнародного досвіду щодо оцінки екологічних загроз довкілля та усунення наслідків кліматичного та техногенного впливу (на прикладі агросфери);
- формування доказової бази щодо необхідності розбудови природоресурсної доктрини продовольчої безпеки України на засадах «зеленого» переходу у повоєнний період шляхом трансформації інституційних засад та інноваційних механізмів природокористування в контексті зміцнення конкурентоспроможності та національної безпеки країни;
- обґрунтування методології науково-прикладних досліджень, зокрема щодо оцінювання екологічного ризику за наслідками техногенно-мілітарного впливу та ефективності репараційної складової щодо відновлення природного капіталу України за окремими ресурсними компонентами агросфери з акцентом на сільськогосподарські землі та родючі ґрунти;
- розроблення концептуальних засад природоресурсної доктрини продовольчої безпеки України з урахуванням вимог євроінтеграції та національних пріоритетів «зеленої» модернізації;
- обґрунтування сценарію відновлення природного капіталу (на прикладі агресурсного потенціалу) з його подальшим включенням до Плану повоєнної відбудови України за європейським «зеленим» сценарієм;
- розроблення дорожньої карти щодо міжнародної взаємодії та залучення інноваційних інструментів відтворення ресурсного потенціалу агросфери з наданням конкретних рекомендацій, науково-технічних рішень і доповнень до законодавчої бази.

Отже, у повоєнний період виникне нагальна необхідність змін у вітчизняному законодавстві та ключових постулатах державної земельної політики з метою чіткого визначення наявних і потенційних екологічних ризиків і загроз, напрямів їх усунення, механізмів повноважень і координації відповідно до екологічних вимог міжнародного права. Крім того, законодавча база має бути доповнена правовим визначенням понять «збройний екоцид» та «екологічна репарація».

Актуальним завданням є розроблення та затвердження довгострокових державних пріоритетів, стратегічних завдань та індикаторів повоєнного відновлення України на засадах «зеленого» зростання за ана-

логією з європейськими країнами. В умовах військової агресії з боку РФ екоцид, яскравим проявом якого є знищення природоресурсних благ, стає новим об'єктом національної екологічної безпеки України. В зв'язку з цим доцільно:

- уряду України ініціювати термінове звернення до міжнародних інститутів, зокрема ООН та Міжнародного Кримінального Суду в Гаазі, щодо розроблення доповнень до правової міжнародної лексики з метою чіткого визначення як окремої суспільної категорії сутності та механізмів компенсації збройного «екоциду» як злочину проти людства внаслідок масштабного (глобального), виходячи за межі однієї країни, знищення природоресурсного потенціалу, біоти, фауни й інших природних життєзабезпечувальних факторів, з подальшим проявом геноциду внаслідок неправомірних військових дій;

- внести доповнення до чинної законодавчої бази, зокрема розширити трактування «екоциду» в Кримінальному кодексі України з виокремленням поняття «збройний екоцид», а також з введенням нових понять «екологічний тероризм» та «екологічна репарація»;

- визнати сутність «збройного» екоциду як прояв воєнного злочину з боку РФ, що не має термінів давності. Важлива роль у цьому контексті повинна належати рішенням Ради національної безпеки та оборони України;

- створити при Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України науково-експертну раду з моніторингу наслідків, експертних оцінок і міжвідомчої координації з питань екоциду, діяльність якої буде спрямована на розроблення сценарію повоєнної екологічної репарації внаслідок військової агресії з боку РФ;

- розробити *Національний план дій* з моніторингу наслідків екоциду, оцінювання та розроблення практичних заходів із відновлення критичної ситуації і механізму реалізації повномасштабної репарації завданих екологічних збитків із залученням провідних національних і міжнародних експертів; запровадити практику підготовки щорічних звітів України щодо стану виконання Плану;

- збільшити, за рахунок надходжень міжнародних донорів, фінансування міждисциплінарних фундаментально-прикладних і експертних досліджень з тематики екологічного тероризму та екоциду за консультативною участю провідних європейських установ;

- розгорнути масштабну інформаційну кампанію із суспільного обговорення проблеми екоциду в Україні внаслідок військових дій РФ та інструментів її вирішення в повоєнний період;

- забезпечити широке інформування та тематичне навчання представників відповідних служб із залученням міжнародних експертів і консультантів [13].

Беручи до уваги сучасні реалії агресії РФ і участь України у діяльності європейських міжнародних інституцій з питань, що регулюються міжнародним правом у сфері довкілля, та у розробленні міжнародно-правових актів, які відповідають загальноєвропейським і національним інтересам щодо забезпечення норм екологічної безпеки за умов військового часу, з 2022 р. в країні налагоджена ефективна система формування, під егідою Оперативного штабу при Держекоінспекції України, доказової бази на основі створення реєстру заподіяних збитків із метою подальшого їх обрахування та отримання Україною відшкодування за них. На часі — розроблення національних сценаріїв вирішення цієї масштабної проблеми та оцінювання завданих екологічних збитків для їх фіксації в реєстрі Міжнародного кримінального суду задля подальшої компенсації через репараційні механізми. Це передбачає нагальну необхідність внесення доповнень до національного законодавчого поля і трансформації поточного бачення щодо візії повоєнного відновлення України та агросфери як головного сегменту системи життєзабезпечення нації.

Слід мати на увазі, що *сценарій екологічної репарації*, навіть за умов воєнного часу, може передбачати як конфіскацію закордонних суверенних активів Росії на користь України, так і залучення інших зовнішніх фінансових інструментів. Одним із поширених у світі фінансових інструментів, який можна застосувати як компенсаційний, є обмін зовнішніх боргів на природоохоронні активи. Для цього в Україні зараз є усі необхідні передумови — повне знищення чи руйнування критичної інфраструктури та природних екосистем, фінансова неспроможність країни, яка перебуває в затяжній війні. Однак таких передумов недостатньо, щоб швидко реалізувати цей інструмент у національній законотворчій практиці. Передусім необхідно узгодити міжнародні домовленості стосовно намірів України щодо залучення цього фінансового інструменту до процесу відбудови країни та її головного сегменту — агросфери; внести доповнення до чинних законів або розробити законопроект прямої дії. Крім того, певний час займе погодження за принципами «зеленої» таксономії переліку інвестиційних проектів, який Україна повинна буде надати донорам для вирішення питання скасування зовнішньої заборгованості в обмін на впровадження природоохоронних заходів. Слід мати на увазі, що пріоритет надаватиметься *транскордонним екологічним проектам*, метою яких є захист довкілля прикордонних з Україною територій ЄС, а їх супровід і фінансовий моніторинг буде прерогативою відповідних європейських інституцій. Сучасні глобальні виклики стимулюють до поширення цього фінансового інструменту в європейському просторі з метою перестороги, усунення екологічних ризиків і покращення стану довкілля. Потенційними перевагами таких заходів є вирішення глобальних екологічних проблем, що стосуються всіх без винятку країн.

Тут доцільно врахувати досвід країн Східної та Західної Європи (особливо успішний — Польща на початку 1990-х рр.), Кавказу та Центральної Азії, країн Карибського басейну, які вже понад 30 років успішно використовують цей інструмент під патронатом міжнародних донорів. І починати процес необхідно вже зараз (за прикладом Іраку, який розпочав процес реструктуризації боргів ще під час війни). Міжнародна практика свідчить, що т. зв. боргові свопи (*debt swaps*) в обмін на фінансування цільових програм з охорони довкілля слугують не лише додатковим інструментом реструктуризації для країн з високим рівнем довгострокового зовнішнього боргу, а й сприяють підтримці програм зі збереження довкілля та підвищення стійкості до кліматичних змін на засадах т. зв. концепції природоорієнтованих рішень (*nature-based solutions*)¹¹.

У підсумку можна констатувати, що в Україні сформовано певні передумови для реалізації процедури обміну зовнішніх боргів на впровадження природоохоронних заходів, але їх активність залежатиме від політичної волі та відповідної законодавчої бази.

«Зелений» перехід України до європейського формату передбачає не лише якісно новий формат використання природоресурсного потенціалу та впровадження більш чистих технологій, секторальної «зеленої» модернізації, а й доступ до інфраструктурного фінансування з боку ЄС для реалізації програм та інноваційних заходів у сфері екологічної безпеки в межах підготовки до членства у ЄС і посилення міжнародної взаємодії та співпраці.

Розроблення та реалізація національної програми, що має на меті залучення інвесторів, впровадження інноваційного екологічного оснащення на виробництвах, технологічну розбудову екологічної інфраструктури та відновлення довкілля, стане надійним гарантом втілення Україною проривних технологій та інноваційних рішень для досягнення цілей європейського «зеленого» курсу. Курс на «зелену» модернізацію агросфери повинен стати ключовою парадигмою повоєнного відновлення України. Можливості активізації цього процесу криються в екологізації політичних рішень, трансформації законодавчо-нормативної бази на користь стимулювання динамічних процесів ресурсозбереження та впровадження більш чистих технологій, розбудови економічного фундаменту зростання за рахунок «озеленення» ВВП та усунення природоресурсних субсидій в «зелених» секторах господарювання, курсу на інноваційні економічні природоресурсні механізми та інструменти, плідну взаємодію з міжнародними партнерами [16]. Впроваджуючи нові підходи до зміни парадигми повоєнної державної політики щодо агро-

¹¹ Галушкіна Т.П. Чи буде повоєнне відновлення України зеленим? *Світ*. 2025. № 3. URL: <https://surl.li/otxear> (дата звернення: 05.06.2025).

сфери, Україна декларує чітко визначені та прийнятні для суспільства загальноєвропейські імперативи стратегії досягнення цілей розвитку за «зеленим» європейським сценарієм, що актуалізує розбудову її національної еколого-ресурсної та продовольчої доктрини. Тому нагальним завданням поточного часу є формулювання амбітних стратегічних завдань і розроблення сценарію «зеленої» модернізації агросфери з метою його імплементації в моделі повоєнної відбудови України. В сучасних умовах формування інституційного підґрунтя та інвестиційних можливостей для зміцнення національної екологічної безпеки та забезпечення повоєнного відтворення природного капіталу повинно спиратися на широке партнерство влади, громад і бізнесу для досягнення ефективного екологічного врядування та впровадження в Україні трансферу «зелених» технологій, знань, інновацій та інвестицій.

Вагома роль у виконанні фундаментальних і прикладних досліджень, моніторингу прогресу та розробленні рекомендацій для владних структур належить Національній академії аграрних наук (НААН) України, однак вбачається доцільним ширше використання її кадрового потенціалу для розроблення проєктів державного планування, особливо з тематики розвитку аграрної сфери, що сприятиме гармонізації державних екологічних планів із європейськими стандартами.

Висновки. Аналіз меседжів європейських партнерів свідчить, що оскільки в 2022 р. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС за рішенням, ухваленим лідерами 27 країн, які активно впроваджують європейський «зелений» курс у практику державного управління, процес відбудови в Україні має ґрунтуватися саме на цій платформі. Незважаючи на війну, процеси відбудови та вступу до ЄС взаємопов'язані. Попри всі труднощі, «зелений» перехід повинен залишатися одним із першочергових завдань українського уряду і парламенту, про що було публічно заявлено на Саміті в м. Лугано (Швейцарія) в 2022 р., а не лише «цифровий» перехід, який, за останніми офіційними оцінками «Індексу реформ» на платформі *VoxUkraine* та *GGTC Kyiv*, є ключовим серед пріоритетів державного управління минулого уряду Д. Шмигала. Набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до ЄС створило додаткові підстави для збереження цієї пріоритетності, зокрема в сфері сільського господарства як ключового сегменту державотворення. Гармонізація державної політики та законодавства з політикою та законодавством ЄС у контексті цілей європейського «зеленого» курсу та Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є ключовою проблемою поточного часу. Особливу актуальність для України сьогодні та в повоєнний час становитиме посиленна державна увага до проблеми розбудови політики захисту довкілля та відновлення природоресурсного капіталу, порушеного внаслідок техногенно-мілітарного впливу РФ, задля зміцнення

національної екологічної та продовольчої безпеки як запоруки економічної спроможності держави та її належних соціальних параметрів.

«Зелений» перехід України, який втілює цей імператив, нерозривно пов'язаний з реалізацією поточних завдань державної екологічної та земельної політики у повній відповідності Стратегії розвитку сільсько-го господарства та сільських територій на період до 2030 р. до вимог САП ЄС. Це означатиме, що економічні перетворення та євроінтеграційні процеси в Україні стають не лише викликом, який зобов'язує до гармонізації національної законодавчої бази, а й можливістю використання загальноєвропейських принципів, інструментів і джерел фінансування у процесі повоєнної відбудови та вступу України до ЄС.

Враховуючи масштаб екоциду внаслідок військової агресії в країні, яка входить до числа лідерів світового продовольчого ринку, розбудову екологоресурсної складової національної продовольчої безпеки відповідно до вимог САП ЄС можна розглядати як унікальний досвід державного підходу до майбутнього відродження агроресурсного потенціалу країни, що не має жодного світового аналогу ані за масштабами руйнувань, ані за складністю стратегічних викликів.

Інноваційні авторські підходи стосовно візії відновлення землересурсного потенціалу агросфери спрямовані на узагальнення наявного наукового доробку та формування комплексного науково обґрунтованого бачення щодо усунення наслідків техногенно-мілітарного впливу збройної агресії РФ у контексті відтворення природного капіталу України на засадах європейської ідеології «зеленого» переходу та низьковуглецевого розвитку.

Практичну площину авторського бачення цементують пропозиції щодо використання інноваційних економічних інструментів, які забезпечують практичне втілення «зеленої» модернізації шляхом списання зовнішніх боргів України в обмін на впровадження природоохоронних заходів, трансформацію екологічного законодавства відповідно до норм ЄС, збільшення державного фінансування фундаментальних і прикладних досліджень із проблем відновлення агросфери та її ресурсного потенціалу, а також посилення ролі НААН України та НАН України як головних експертів і розробників відповідних національних і регіональних документів державного планування. У реаліях сьогодення непередбачувана урядова оптимізація у вигляді злиття трьох ключових міністерств — Мінекономіки, Міндовкілля та Мінагрополітики — в одне свідчить про недооцінку цих ключових інституцій та їхнього кадрового потенціалу в практиці прийняття ключових державних рішень. Така недалекоглядна політика аграрної країни, яка прагне до членства ЄС й потерпає від техногенно-мілітарного впливу РФ, може надалі стати нищівною на тлі послаблення європейської підтримки економічної спроможності та екологічного відновлення її агроресурсного капіталу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар О.І., Галушкіна Т.П., Вергунов В.А., Верховцев В.Г., Дудар Т.В., Купінець Л.Є. та ін. Візія національної екологічної доктрини та повоєнного відновлення природного капіталу України за європейським зеленим сценарієм / за наук. ред. О.І. Бондаря, Т.П. Галушкіної; Держ. екол. акад. післядиплом. освіти та упр. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2024. 286 с.
2. Гадзало Я., Лузан Ю. Удосконалення державного управління розвитком аграрного сектору економіки та сільських територій України. *Економіка АПК*. 2020. № 11. С. 6—18. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202011006>
3. Лупенко Ю., Кропивко М. Аграрний устрій в Україні. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2017. 64 с.
4. Жук В., Бездушна Ю., Василішин С., Нежид Ю., Волошина О. Теоретико-прикладні основи моделювання аграрного устрою і державної аграрної політики. *Економіка України*. 2024. № 67 (11 (756)). С. 45—73. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.11.045>
5. Вергунов В. А. Природоохоронне адаптивно-ландшафтне меліоративне землеробство в басейнах малих річок Лісостепу України. Київ: Аграр. наука, 2006. 432 с.
6. Гайдучкий П., Саблук П., Лупенко Ю. та ін. Аграрна реформа в Україні / за ред. П. Гайдучького. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2005. 424 с.
7. Гриценко А. Національно укорінений розвиток економіки як локальна відповідь на глобальні геоекономічні зрушення. *Економіка України*. 2023. № 66 (4 (737)). С. 38—54. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.04.038>
8. Кириленко І. Аграрна реформа в Україні: надбання, проблеми. *Економіка АПК*. 2005. № 5. С. 8—14.
9. Кропивко М. Позитиви і негативи аграрного устрою України. *Економіка АПК*. 2020. № 7. С. 6—19. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202007006>
10. Лупенко Ю. (2012). Формування перспективної моделі сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2012. № 11. С. 10—14.
11. Хвесик М.А., Голян В.А. Інституціональне забезпечення землекористування: теорія і практика. Київ: НАУ, 2006. 260 с.
12. Шпикуляк О. Інституції аграрного ринку. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2009. 470 с.
13. Галушкіна Т.П. Зелений порядок денний для України в просторовому вимірі: сценарії та інструменти. Львів: «Коло», 2023. 290 с.
14. Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П., Реутов В.Є. Зелена економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні. Одеса: НАН України, ІПРЕЕД, 2011. 348 с.
15. Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З., Хомякова О. На шляху до зеленого зростання: моніторинг прогресу в Україні. Львів, 2014. 76 с.
16. Галушкіна Т.П., Мусіна Л.О., Хумарова Н.І. Національна політика «зеленого» зростання в Україні. Саки: Фенікс, 2012. 272 с.
17. За підсумками року (Інтерв'ю Президента НАН України академіка НАН України Б.Є. Патона). *Вісник НАН України*. 2013. № 1. С. 3—10.
18. Бондар О.І., Вергунов В.А., Галушкіна Т.П. На часі — розбудова національної екологічної доктрини України за європейським зеленим сценарієм. *Світогляд*. 2024. Вип. 1. С. 20—22.

19. Сплодитель А., Голубцов О., Чумаченко С., Сорокіна Л. Забруднення земель внаслідок агресії Росії проти України. Київ: ГО Центр екологічних ініціатив «Екодія», 2023. 154 с.
20. Попова О. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій України до 2030 року (перший публічний варіант проєкту): відповідність вимогам САП ЄС. *Економіка України*. 2024. № 67 (6 (751)). С. 49—70. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.06.049>
21. Гадзало Я. Роль аграрної науки у вирішенні проблеми продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану. *Наука та наукознавство*. 2023. № 2 (120). С. 23—35. <https://doi.org/10.15407/sofs2023.02.023>

REFERENCES

1. Bondar, O.I., Galushkina, T.P., Vergunov, V.A., Verkhovtsev, V.G., Dudar, T.M., Kupinets, L.Ye., et al. (2024). *A Vision of the National Ecological Doctrine and Post-War Restoration of Ukraine's Natural Capital According to the European Green Scenario*. Lviv: Publishing House of NNVC "ATB" [in Ukrainian].
2. Hadzalo, Ya., & Luzan, Yu. (2020). Improvement of state management for development of the agricultural sector of the economy and rural territories of Ukraine. *Ekonomika APK*, 11, 6—18. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202011006> [in Ukrainian].
3. Lupenko, Yu., & Kropyvko, M. (2017). *The Agrarian Structure in Ukraine*. Kyiv: NNC "IAE" [in Ukrainian].
4. Zhuk, V., Bezduzhna, Yu., Vasilyshyn, S., Nezhyd, Yu., & Voloshyna, O. (2024). Theoretical and Applied Foundations of Modeling Agrarian System and the State Agrarian Policy. *Economy of Ukraine*, 67 (11 (756)), 45—73. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024> [in Ukrainian].
5. Vergunov, V.A. (2006). *Environmentally Adaptive Landscape Ameliorative Agriculture in the Basins of Small Rivers of Ukraine's Forest-Steppe Zone*. Kyiv: Ahrarna nauka [in Ukrainian].
6. Haidutskyi, P., Sabluk, P., & Lupenko, Yu., et al. (2005). Agrarian Reform in Ukraine. Kyiv: NNC "LAE" [in Ukrainian].
7. Hrytsenko, A. (2023). Nationally Rooted Economic Development as a Local Response to Global Geoeconomic Shifts. *Economy of Ukraine*, 66 (4 (737)), 4, 38—54. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.04.038> [in Ukrainian].
8. Kyrylenko, I. (2005). Agrarian Reform in Ukraine: Achievements, Problems. *Ekonomika APK*, 5, 8—14 [in Ukrainian].
9. Kropyvko, M. (2020). Positives and negatives of the agrarian system of Ukraine. *Ekonomika APK*, 7, 6—19. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202007006> [in Ukrainian].
10. Lupenko, Yu. (2012). Formation of a promising model of agriculture in Ukraine. *Ekonomika APK*, 11, 10—14 [in Ukrainian].
11. Khvesyuk, M.A., & Holian, V.A. (2006). *Institutional Support of Land Use: Theory and Practice*. Kyiv: NAU [in Ukrainian].
12. Shpykuliak, O. (2009). *Institutions of the Agrarian Market*. Kyiv: NNC "LAE" [in Ukrainian].

13. Galushkina, T.P. (2023). *Green Agenda for Ukraine in the Spatial Dimension: Scenarios and Tools*. Lviv: "Kolo" [in Ukrainian].
14. Burkynskiy, B.V., Halushkina, T.P., & Reutov, V.Ye. (2021). *Green Economy through the Prism of Transformational Shifts in Ukraine*. Odesa: NAS of Ukraine, IPREED [in Ukrainian].
15. Andrusevych, A., Andrusevych, N., Kozak, Z., & Khomiakova, O. (2014). *Towards Green Growth: Monitoring Progress in Ukraine*. Lviv [in Ukrainian].
16. Halushkina, T.P., Musina, L.O., & Khumarova, N.I. (2012). *The National Policy of Green Growth in Ukraine*. Saki: Foenix [in Ukrainian].
17. (2013). Summary of the Year (Interview with the President of NAS of Ukraine, Academician B.Ye. Paton). *Visn. Nac. Acad. Nauk Ukr.*, 1, 3—10 [in Ukrainian].
18. Bondar, O.I., Verhunov, V.A., & Halushkina, T.P. (2024). Timely Development of Ukraine's National Ecological Doctrine According to the European Green Scenario. *Svitohlyad*, 1, 20—22 [in Ukrainian].
19. Splodytel, A., Holubtsov, O., Chumachenko, S., & Sorokina L. (2023). *Land Pollution Due to Russia's Aggression against Ukraine*. Kyiv: Center for Environmental Initiatives "Ekodia" [in Ukrainian].
20. Popova, O. (2024). Strategy for agricultural and rural development in Ukraine until 2024 (the first public version of the draft): Compliance with CAP EU Requirements. *Economy of Ukraine*, 67 (6 (751), 49—70. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.06.049> [in Ukrainian].
21. Hadzalo, Ya. (2023). The Role of Agrarian Science in Solving the Problem of Food Security of the State under Martial Law. *Science and Science of Science*, 2 (120), 23—35. <https://doi.org/10.15407/sofs2023.02.023> [in Ukrainian].

Одержано / Received 12.06.2025

Прорецензовано / Revised 30.06.2025

Підписано до друку / Accepted 01.07.2025

V.A. Vergunov, Dsc (Agriculture), Dsc (History),
professor, Academician of the National Academy
of Agrarian Sciences, director
National Scientific Agricultural Library
of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine
Heroyiv Oborony str., 10, Kyiv, 03127, Ukraine
e-mail: dnsbg_uaan@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-5476-4845>

T.P. Galushkina, Dsc (Economics), professor, chief researcher
National Scientific Agricultural Library
of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine
Heroyiv Oborony str., 10, Kyiv, 03127, Ukraine
e-mail: work_tp@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-0694-0090>

THE “GREEN” IMPERATIVE TO REHABILITATE THE LAND RESOURCE CAPACITY FOR UKRAINE’S FOOD SECURITY

The article is devoted to an innovative modern-day problem of rehabilitating the land resource capacity of Ukraine in the format of building up a public environmental strategy and its novel doctrine through the lens of the requirements of the global “green” course and Ukraine’s aspiration to join the European alliance. The research problem’s topicality arises from the need to align the process of rehabilitation of Ukraine’s natural resource capital with the priorities of the global climate and “green” agenda; to formulate a radically new paradigm of building up the public environmental policy in Ukraine on the principles of the European ideology of “green” transition and low-carbon development, with accounting for the technogenic-military impact of the Russian armed aggression on the condition and quality of land resources; to elaborate innovation scenarios for “green” reconstruction, to ensure a sweeping modernization of Ukraine as a future member of EU. The authors outlined the trajectory of environmental rehabilitation of Ukraine’s land resource capacity disrupted due to the technogenic-military impact of the Russian armed aggression in the context of strategic directions of the Plan for post-war reconstruction of Ukraine by the European “green” scenario. The importance of the nature resource component, especially agricultural lands, as a strategic factor for the national food security is shown. A vision of the environmental rehabilitation of the agrarian capital compliant with the European Green Deal is given. It builds on the principles of ecosystem-based assessment, environmental reparation and full compensation of the losses caused to Ukraine by the technogenic-military impact of the Russian armed aggression, and on best innovative practices of “green” modernization using internationally adopted “green” instruments, e.g. the procedure for restructuring external debts in exchange for nature protection assets. The authors proposed schemes to implement the land-resource-capacity-rehabilitation scenario as the basis for the national food security of Ukraine in the postwar time through amendments in the national environmental policy of Ukraine, to align it with the European requirements, and to focus it on building up the nationwide ideology of the social development and national security on the principles of “green” and “digital” transition.

Keywords: *food security, environmental-resource doctrine, land resource capacity, technogenic-military impact, ecocide, environmental rehabilitation, “green” transition, innovative instruments of “green” modernization.*